

УДК159.92:37.03

ЕМПАТІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО АЛЬТРУЇЗМУ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

*Вавринів О.С., Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності, Гуманітарний факультет, напрям підготовки
«Практична психологія»*

*Кривошишина О.А., доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри
практичної психології та педагогіки Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності*

Щоб допомогти один одному, люди здійснюють різні вчинки, у тому числі і такі, які без перебільшення можна назвати героїськими.

Чи правда, що мета, з якою рятувальники рятують людей – безкорислива турбота про інших? Чи це лише прагнення задовольнити власні потреби: отримати винагороду, уникнути покарання чи почуття провини або позбавитися від душевного дискомфорту?

Приймаючи рішення про надання допомоги, люди завжди враховують такі фактори, як витрати часу, прикладені зусилля, грошові витрати, відстрочку своїх планів, незадоволення своїх потреб, небезпеку для свого здоров'я і життя. При цьому вирішальним фактором є наявність у людини засвоєних норм соціальної відповідальності (стандартів моральної поведінки по відношенню до інших людей), або наявність «почуття обов'язку» [5]. Рятувальник з високою моральністю, високим «почуттям обов'язку», незважаючи на витрати часу і зусиль, надасть допомогу людині, що потрапила в біду. При цьому він прийме на себе відповідальність і за результати надання допомоги.

Д. Бейтсон вважає, що людська готовність допомогти іншим є наслідком двох причин – турбота про власні інтереси та альтруїстичні міркування.

Чуже нещастя здатне викликати в людині змішані почуття – зосередженість на власному душевному дискомфорті і співчуття (емпатію) до того, хто страждає. Дослідники згодні з тим, що власний душевний дискомфорт «запускає» механізм, заснований на егоїстичних мотивах. Але питання про те, чи здатна емпатія «запустити» механізм справжнього альтруїзму, залишається дискусійним [1].

Співчуваючи, ми не думаємо про себе, а про того, хто страждає. Щире співчуття змушує нас допомагати людині заради нього самого. Це почуття виникає зовсім природно. М.Шаллер і Р.Чалдині сумніваються в тому, що це і є справжній альтруїзм [4]. Вони вважають, що у людини, яка співчуває страждальцеві, псується настрій. Їм вдалося переконати

учасників одного зі своїх експериментів у тому, що їх настрої може поліпшити якість «більш оптимістичне» враження, наприклад прослуховування смішних аудіозаписів. За таких умов люди, які відчують емпатію, не дуже прагнули до надання допомоги [5].

Е.Іглі і М.Кроулі в ході численних експериментів показали, що чоловіки частіше допомагають жінкам, які потрапили в біду. Жінки в рівній мірі чуйні по відношенню як до чоловіків, так і до жінок.

Проаналізувавши отримані результати, Е.Іглі і М.Кроулі прийшли до висновку, що чоловіки, опинившись в потенційно небезпечній ситуації, коли незнайомій людині потрібна допомога, найчастіше допомагають. Але в ситуаціях, в яких мова не йде про життя і смерть (наприклад, потрібно взяти участь в експерименті або витратити час на розумово відсталих дітей), жінки дещо більш чуйні. Отже, в різних ситуаціях гендерні відмінності виявляються по-різному [5].

На ухвалення рішення про надання допомоги впливають також особистісні якості людини. Фахівці, що вивчають психологію особистості, виявили, що з плином часу зберігаються індивідуальні відмінності в схильності до надання допомоги. Також виявлено поєднання особистісних якостей, які роблять людей схильними до альтруїзму – емоційні люди, які вміють співчувати і діяти. Встановлено, що властивості особистості впливають на те, як конкретні люди реагують на конкретні ситуації. Індивіди з високим рівнем самоконтролю, чутливі до очікування оточуючих особливо схильні до надання допомоги, якщо вважають, що вона буде соціально винагороджена.

Результати багатьох досліджень дозволяють припустити, що справжній альтруїзм такий існує:

- наявність емпатійних здібностей змушує допомагати навіть супернику, але тільки в тому випадку, якщо є впевненість в тому, що його допомога буде прийнята.

- люди, в яких прокинулося співчуття і бажання допомогти, придуть на допомогу, як правило це буде безкорисливо. Їх зусилля продовжуватимуться до тих пір, поки людина, яка потребує допомоги не отримає її.

- якщо людина справді співчуває жертві, вона, щоб зробити для неї те, чого та потребує, порушує власні правила і уявлення про порядність і справедливість [2].

Парадокс полягає в наступному: саме тому альтруїзм, заснований на емпатії, «може становити велику загрозу для суспільної моралі, бо він змушує людей в першу чергу дбати про тих, кого вона любить більше за інших, про потреби друга, і робить несприйнятливим до страждань натовпу, який стікає кров'ю». Не дивно, що наше милосердя та бажання допомогти, зазвичай обмежується стінами наших будинків [3].

В деяких випадках надання допомоги диктується відвертим егоїзмом (допомога надається для того, щоб або отримати винагороду, або уникнути покарання) або завуальованим егоїзмом (допомога надається для того, щоб повернути собі душевний комфорт). Є і третій спонукальний мотив - альтруїзм, єдиною метою якого є благополуччя іншої людини [4].

Провівши безліч експериментів, в яких вивчалася альтруїстична і егоїстична емпатія як мотиви надання допомоги, науковці переконалися: іноді люди здатні зосередитися не лише на власному благополуччі, а на благополуччі інших.

Бейтсон, в молодості вивчав теологію та філософію, приступив до вивчення цієї проблеми, відчуваючи «захват від однієї думки: якби вдалося отримати незаперечні докази того, що надання допомоги - прояв щирості, а не завуальованого егоїзму, ми абсолютно по-новому могли б поглянути на основний аспект людської природи». Через два десятиліття він вважає, що знайшов відповідь на своє питання [4].

Щирий, «спонукований емпатією альтруїзм є частиною людської природи». І це вселяє надію - результати досліджень говорять про те, що завдяки емпатії можна поліпшити ставлення до тих, хто сьогодні знаходиться у положенні знедолених: до ВІЛ - інфіковані, бездомні, постраждалі у надзвичайних ситуацій.

Нерідко ми допомагаємо іншим не тому, що свідомо прорахували наслідки цього вчинку, і дійшли до висновку, що це в наших інтересах, а тому, що щось підказує нам, що ми повинні саме так вчинити згідно соціальних норм [1].

Таким чином, можна сказати, що емпатія та альтруїзм є одними із детермінант професійної діяльності рятувальника, спрямованої на допомогу потерпілим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавльова Л. П. Емпатійні ставлення та їх класифікація / Л. П. Журавльова // Соціальна психологія. – 2008. – № 5(31). – С. 39.
2. Ильин Е. М. Эмоции и чувства. 2-е изд. // Е. М. Ильин – СПб. : Питер, 2007. – 783 с.
3. Гаврилова Т. П. О воспитании нравственных чувств // Т. П. Гаврилова – М. : Знание, 1984. – 81 с.
4. Выговская Л. П. Проблема эмпатии в психологии // Социально-психологическая природа эмпатии: проблемы и перспективы исследования / Л. П. Выговская – Одесса, 1996. – С. 171.
5. Ильин Е. П. Психология Помощи. Альтруизм, Эгоизм, Эмпатия // Е. П. Ильин СПб. : Питер, 2009р., – 368 с.